

Overleeft D66 de verkiezingen van 2007?

Komend najaar, om precies te zijn: op 14 oktober, bestaat D66 veertig jaar. De organisatoren van het partijcongres dat op die datum plaats vindt, zullen er ongetwijfeld alles aan doen om er een feestelijke verjaardag van te maken. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat er allesbehalve reden is voor een feestje. Op 7 maart jl. leed D66 immers haar tiende verkiezingsnederlaag op rij. Al twaalf jaar lang verliest de partij aanhang. Terwijl D66 een potentieel electoraat heeft van ongeveer 10-15% van het electoraat en de afgelopen decennia beschikte over een loyale kern van 4-5% van de kiezers, weet D66 anno 2006 nog maar 2,6% van de kiezers te trekken. Dit betekent een nieuw dieptepunt voor de partij die al twee keer eerder in haar geschiedenis in een electorale crisis verkeerde (in 1974-75 en 1982-84). Het feit dat de partij zich wonderwel steeds weer wist te herstellen, mag geen reden zijn tot optimisme. Na veertig jaar D66 doet zich serieus de vraag voor of D66 de eerstvolgende verkiezingen zal overleven. Vier factoren staan electoraal herstel – vooralsnog – in de weg.

Besmet

Integriteit, geloofwaardigheid en betrouwbaarheid vormen het fundament waarop de relatie van politici met hun kiezers is gebaseerd. Maar de strategische en tactische fouten die de afgelopen tijd door de partijtop zijn gemaakt, hebben het imago van D66 juist op deze fundamentele punten ernstig aangetast. De merknaam D66 is – hoezeer dat ook te betreuren valt – synoniem geworden aan draaikonterij, opportunisme en machtsspelletjes. En dat is precies waar D66 zich juist altijd tegen gekeerd heeft. D66 heeft zich altijd van de andere partijen onderscheiden door haar manier van politiek bedrijven: integer, pragmatisch, wars van taboes en heilige huisjes, door een zakelijke beoordeling van de feiten en los van partijpolitieke belangen. Deze D66-mentaliteit is de afgelopen jaren buiten beeld geraakt. Voormalig fractievoorzitter Dittrich wilde af van het imago van D66 als de partij van de politieke, bestuurlijke en democratische vernieuwing. In plaats daarvan moest D66 een 'gewone' sociaal-liberale partij worden en, misschien nog wel belangrijker dan dat, een regeringspartij. De afgelopen drie jaar is het belang van regeringsdeelname dan ook consequent boven het belang van de partij gesteld – met steun overigens van het partijcongres. De keuzes die daarbij zijn gemaakt, hebben D66 een serieus geloofwaardigheidsprobleem bezorgd. De merknaam D66 is besmet. In een tijd waarin verkiezingen vooral een moment zijn waarop ontevreden kiezers afrekenen met de zittende regeringspartijen, is het bijstellen van zo'n negatief imago buitengewoon moeilijk.

Vertrouwenscrisis

En daarmee dient zich meteen een tweede probleem aan. Het profiel van D66 is momenteel nauw verbonden met het zeer impopulaire kabinet-Balkenende II. D66'ers worden overal in het land aangesproken op het kabinetsbeleid en het beeld van D66 wordt voornamelijk bepaald door wat de D66-bewindslieden in het kabinet presteren en door het optreden van de Tweede Kamerfractie. Bovendien houdt D66 een kabinet in het zadel dat door steeds minder mensen wordt gewenst. Daar kan je als partij goede redenen voor hebben, maar je moet niet verbaasd zijn als mensen je daar bij de verkiezingen op afrekenen. In 2002 is onmiskenbaar duidelijk geworden hoe een groot deel van de Nederlandse bevolking tegen die ene vierkante kilometer in Den Haag aankijkt: wantrouwend, cynisch en soms zelfs onverschillig. De massale onvrede over het politieke systeem en de politieke cultuur kwam tot uiting in de massale steun voor *outsider* Pim Fortuyn. De vertrouwenscrisis die toen in alle hevigheid zichtbaar werd, is nog altijd niet voorbij. Maar over een kloof moet je niet klagen, die moet je overbruggen. En als er één politieke partij is van wie je mag verwachten dat die zich daarvoor inspant, dan is het D66. Maar het verminderde vertrouwen in 'de politiek' speelt ook D66 in hoge mate parten. D66 is voor kiezers al lang niet meer het alternatief van weleer. D66 is – om het even negatief te stellen – dubbel deel van het probleem: deel van de gevestigde orde en deel van het minst geliefde kabinet sinds jaren. Vanuit die positie is herstel zeer moeilijk.

Onderscheidend vermogen

Het derde probleem dat herstel momenteel in de weg staat, is dat D66 te weinig onderscheidend vermogen heeft. Een politieke partij ontleent haar bestaansrecht aan haar onderscheidend vermogen ten opzichte van andere partijen. Waar sta je voor, wat wil je bereiken? D66 staat van oudsher voor een andere politieke cultuur, waarin politici in heldere bewoordingen uitleggen welke standpunten ze innemen, waarom ze dat doen en waarin die standpunten verschillen van die van andere politici. Juist

op dat punt heeft D66 het de afgelopen jaren laten liggen. De noodzakelijke oriëntatie op de post-paarse periode heeft niet of onvoldoende plaatsgevonden. Na de succesvolle totstandkoming van het eerste paarse kabinet is niet gewerkt aan een nieuw profiel, een nieuw verhaal, met als gevolg dat D66 de kiezers die zich in 1994 tot de partij bekeerden, niet konden worden vastgehouden. Het resultaat van die omissie werd reeds in 1998 zichtbaar en zette zich in 2002 en 2003 door. Vooral omdat met de diverse analyses over de verkiezingsnederlagen, rapporten over de toekomst van de partij en signalen vanuit de achterban niets werd gedaan.

Een herkenbaar profiel staat of valt bij de boodschap die de meest gezichtsbepalende D66'ers uitdragen, de thema's die de partij als kernthema's kiest en de wijze waarop de partij communiceert. Alles dient erop gericht te zijn ervoor te zorgen dat mensen weten waar D66 voor staat, wat de partij op het terrein van de gekozen thema's heeft gedaan en wat zij op die punten wil bereiken. Natuurlijk, D66 beschikt over een partijprogramma met tal van goede ideeën en voorstellen en zelf weten D66'ers ook wel waarin ze zich onderscheiden van andere partijen, maar men slaagt er al jaren niet meer in om de kiezers daarvan te overtuigen.

D66 heeft ernstig behoefte aan een nieuw 'groot verhaal', een nieuwe 'reden van bestaan'. Een toekomstvisie, gekoppeld aan vooruitstrevende voorstellen, creatief, onorthodox en vernieuwend. Maar daar doet zich wel een probleem voor: links en rechts van D66 is het politieke spectrum volop beweging. Alle partijen lijken op te schuiven naar het 'veilige' politieke midden. Van links tot rechts wil iedereen sociaal-liberaal zijn. Met Wouter Bos en Mark Rutte hebben zowel PvdA als VVD sociaal-liberale lijsttrekkers. De ruimte voor D66 wordt daardoor kleiner. D66 kan alleen overleven als ze erin slaagt voor zichzelf een eigen 'niche' op de electorale markt te claimen. Wachten totdat anderen het politieke landschap hebben herverkaveld betekent per definitie het einde van je eigen voortbestaan. Een fundamentele oriëntatie op de toekomst van D66 is dan ook noodzakelijk.

Leiderschapsprobleem

Een politiek leider heeft een visie op de toekomst van Nederland die helder, herkenbaar en onderscheidend is. Hij of zij beschikt over het charisma om grote groepen kiezers aan te spreken, kan rekenen op draagvlak binnen de eigen partij en is in staat de koers van de partij te bepalen en de achterban daarin mee te krijgen. Deze vereisten in beschouwing nemend, moge duidelijk zijn dat D66 een leiderschapsprobleem heeft. De generatiewisseling die in het afgelopen decennium binnen D66 heeft plaats gevonden, heeft vooralsnog geen nieuwe politiek leider opgeleverd. De Graaf trad af na twee verkiezingsnederlagen, Dittrich wist zich gedurende drie jaar niet tot politiek leider te ontwikkelen en moest aftreden na het Afghanistan-debacle. Het feit dat Van der Laan nu fractievoorzitter is, heeft het leiderschapsprobleem niet opgelost. Het is zeer de vraag of zij over het draagvlak, het gezag en de inhoudelijke visie beschikt om zich tot politiek leider te ontwikkelen. Voorlopig kleeft de collectieve verantwoordelijkheid van het Afghanistan-debacle ook aan haar. Veertien maanden voor de verkiezingen ontbreekt het D66 aan een charismatische leider die de partij op sleeptouw neemt, de partij haar 'reden van bestaan' teruggeeft en D66 voor kiezers weer een aantrekkelijke partij weet te maken. In een tijd waarin kiezers in toenemende mate op personen stemmen, is dat een groot zorgpunt.

Hoe nu verder?

Op de avond van de gemeenteraadsverkiezingen verklaarde Van der Laan op televisie het volgende: "Veel kiezers weten niet waar D66 voor staat. We moeten eens goed bij onszelf te rade gaan om het tij te keren en duidelijke keuzes maken over de koers en het karakter van de partij". Ik ben het volledig met deze woorden eens, maar deze conclusie had Van der Laan, en met haar alle andere mensen die het momenteel binnen D66 voor het zeggen hebben, al moeten trekken na de verloren verkiezingen in 2002 en 2003. In plaats daarvan is volstaan met bijstellingen in de marge en vooral veel retoriek. De houding die de partijtopyn de afgelopen tijd heeft aangenomen kenmerkt zich door zelfgenoegzaamheid: wat wij doen is goed, alleen de kiezers begrijpen het niet. Dergelijke hoogmoed is in 2002 keihard afgestraft, maar blijktbaar is dat in de top van D66 nooit doorgedrongen. De bestaande koers wordt onder Van der Laan gewoon voortgezet, zij het met enkele eigen accenten. Maar dat is volstrekt onvoldoende: *too little, too late*. Daarmee gaat D66 de verkiezingen niet overleven.

De reden waarom D66 de eerdere crises te boven kwam, is dat de partij beide keren in staat was zich aan te passen aan de veranderde omstandigheden. D66 heeft zichzelf als het ware twee keer

opnieuw moeten uitvinden. Voor die taak staat de partij anno 2006 opnieuw. De komende maanden zal duidelijk moeten worden of D66 in staat is met een nieuwe boodschap en een hernieuwd vertrouwen de toekomst tegemoet kan treden, of dat een nieuwe existentiële crisis de partij in zijn greep krijgt. D66 zal zich moeten profileren als de partij niet meedoet aan het zaaien van angst en het creëren van valse tegenstellingen. Als een partij die zich niet voegt naar de Haagse mores, maar trouw blijft aan haar eigen principes en gevestigde structuren en belangen durft te doorbreken. En vervolgens: eenduidigheid in de uit te dragen boodschap, een goede slogan, een assertieve, pro-actieve manier van politiek bedrijven, durf, consequentheid en standvastigheid. Alleen op die manier kan D66 er in de komende maanden in slagen om het vertrouwen van een deel van de verloren kiezers terug te winnen.

Er resten slechts veertien maanden tot de Tweede Kamerverkiezingen en dat is kort, héél kort. Zelfs als D66 ervoor kiest om het roer radicaal om te gooien, is het de vraag of de partij voldoende tijd heeft om haar vernieuwde profiel tijdig vorm en inhoud te geven. Ik ben daar niet erg optimistisch over. Het zal voor D66 – zelfs met een grootscheepse imagocampagne – buitengewoon moeilijk worden om in mei 2007 een redelijke verkiezingsuitslag te halen. Het beperken van het verlies lijkt het hoogst haalbare. En dan zal de dag na de verkiezingen ongetwijfeld de vraag gesteld gaan worden of D66 in haar huidige vorm wel moet blijven bestaan, of dat het tijd is om te komen tot een nieuwe sociaal-liberale beweging.

Menno van der Land

Politicoloog en auteur van *Tussen ideaal en illusie - de geschiedenis van D66, 1966-2003*